

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

3. The Collection of the Connected Discourses -
Subcommentaries (3. Saṃyutta Nikāya - Tīkā)

5. Subcommentary on the Great Book (5. Mahāvaggaṭīkā)

3. Connected Discourses on the Establishments of Mindfulness
(3. Satipaṭṭhānasamuttam)

PaliVerse

3. The Collection of the Connected Discourses - Subcommentaries

5. Subcommentary on the Great Book

3. Satipaṭṭhānasamuttam

1. Ambapālivaggo

1. Ambapālisuttavaṇṇanā

367. Ekāyanvāyanti sandhivasena vuttam o-kārassa va-kāram a-kārassa dīgham katvā. Ayaṃ kira samyuttābhilāpo, tattha ayana-saddo maggapariyāyo. Na kevalam ayameva, atha kho aññepi maggapariyāyāti paduddhāram karonto “maggassa hī”tiādiṃ vatvā yadi maggapariyāyo āyana-saddo, kasmā puna maggoti vuttanti codanam sandhāyāha “tasmā”tiādi. Tattha ekamaggoti ekova maggo. Na hi nibbānagāmmimaggo añño atthīti. Nanu satipaṭṭhānam idha maggoti adhippetam, tadanñepi bahū maggadhammā atthīti? Saccam atthi, te pana satipaṭṭhānaggahaṇeneva gahitā tadavinābhāvato. Tathā hi ñāṇavīriyādayo niddese gahitā, uddese satiyā eva gahaṇam veneyyajjhāsavāsenaṇṇāti daṭṭhabbam, satiyā maggabhāvadassanattañca. Na dvedhāpathabhūtoti iminā imassa dvayabhāvābhāvam viya anibbānagāmmibhāvābhāvañca dasseti. Nibbānagamanaṭṭhenāti nibbānam gacchati etenāti nibbānagamanaṃ, so eva aviparītabhāvanāya attho, tena nibbānagamanaṭṭhena, nibbānādhigamūpāyatāyāti attho. Magganīyaṭṭhenāti gavesitabbatāya.

Rāgādīhīti “rāgo malam, doso malam, moho mala”nti evam vuttehi rāgādīhi malehi. Sā panāyam samkiliṭṭhacittānam visuddhi sijjhamānā yasmā sokādīnam anuppādāya samvattati, tasmā vuttam “sokaparidevānam samatikkamāyā”tiādi. Tattha socanam ñātibyasanādinimittam cetaso santāpo antonijjhānam soko. Ñātibyasanādinimittameva sokādhikatājanito “kham ekaputtakā”tiādinā paridevanavasena vācāvippalāpo paridevanam paridevo. Tassa āyatim anuppajjanam idha samatikkamoti āha “pahānāyā”ti. Dukkhadomanassānanti ettha cetasikadukkhatāya domanassassapi dukkhasaddeneva gahaṇe siddhe saddena anivattanato sāmāññajotānāya visesavacanam seṭṭhanti “domanassāna”nteva vuttam. Cetasikadomanassassati bhūtakathanam daṭṭhabbam. Ñāyati etena yāthāvato paṭivijjhīyati catusaccanti ñāyo vuccati ariyamaggo. Nanu ayampi maggo, kiṃ maggo eva maggassa adhigamāya hotīti codanam sandhāyāha - “ayaṃ hī”tiādi. Taṇhāva kammakilesavipākānam vinanaṭṭhena saṃsibbanatṭhena vānam. Tena taṇhāvānena virahitattā tassa abhāvāti attho. Attapaccakkhāyāti attapaccakkhatthāya.

Vaṇṇabhāsananti pasamsāvacanam. Visuddhanti visujjhanam kilesappahānam. Uggahetabbanti ettha vācuggatakaraṇam uggaho. Paricayakaraṇam paripucchāmūlakattā taggahaṇeneva gahitanti daṭṭhabbam.

Na tato heṭṭhāti idha adhippetakāyādīnaṃ vedanādisabhāvattābhāvā
kāyavedanācittavimuttassa tebhūmakadhammassa visuṃ
vipallāsavatthantarabhāvena gahitattā ca heṭṭhā gahaṇesu vipallāsavatthūnaṃ
aniṭṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ. Pañcamassa pana vipallāsavatthuno abhāvena “na
uddha”nti āha. Ārammaṇavibhāgena hettha satipaṭṭhānavibhāgoti. Tayo
satipaṭṭhānāti satipaṭṭhānasaddassa atthuddhāradassanaṃ, na idha pāliyaṃ vuttassa
satipaṭṭhānasaddassa atthadassanaṃ. Ādisu hīti ettha ādi-saddena
“phassasamudayā vedanānaṃ samudayo, nāmarūpasamudayā cittassa samudayo,
manasikārasamudayā dhammānaṃ samudayo”ti satipaṭṭhānāti vuttānaṃ
satigocarānaṃ pakāsake suttapadese saṅgaṇhāti. Evaṃ
paṭisambhidāmaggaṃ pāliyaṃ avasesapāliṃ padasaddassanatto ādi-saddo daṭṭhabbo.
Satiyā paṭṭhānanti satiyā patiṭṭhātabbaṭṭhānaṃ.

Ariyoti ārakattādinā ariyaṃ sammāsambuddhamāha. Etthāti etasmiṃ
saḷāyatanavibhaṅgasutte. Tattha hi -

“Tayo satipaṭṭhānā yadariyo...pe... maraḥatīti iti kho panetaṃ vuttaṃ,
kiñcetaṃ paṭicca vuttaṃ. Idha, bhikkhave, satthā sāvakānaṃ dhammaṃ
deseti anukampako hitesī anukampaṃ upādāya - ‘idaṃ vo hitāya idaṃ vo
sukhāyā’ti. Tassa sāvakā na sussūsanti, na sotaṃ odahanti, na aññā cittaṃ
upaṭṭhapenti, vokkamma ca satthusāsanaṃ vattanti. Tatra, bhikkhave,
tathāgato na ceva anattamaṇo hoti, na ca anattamaṇaṃ paṭisaṃvedeti,
anavassuto ca viharati sato sampajāno. Idaṃ, bhikkhave, paṭhamam
satipaṭṭhānaṃ. Yadariyo sevati...pe... maraḥati. Puna caparaṃ, bhikkhave,
satthā ...pe... idaṃ vo sukhaṃ. Tassa ekacce sāvakā na sussūsanti...pe...
ekacce sāvakā sussūsanti...pe... na ca vokkamma satthusāsanaṃ vattanti. Tatra,
bhikkhave, tathāgato na ceva anattamaṇo hoti, na ca anattamaṇaṃ
paṭisaṃvedeti, na ceva attamaṇo hoti, na ca attamaṇaṃ paṭisaṃvedeti.
Anattamaṇaṃ attamaṇaṃ tadubhayaṃ abhinivajjetvā upekkhako
viharati sato sampajāno. Idaṃ, bhikkhave, dutiyaṃ satipaṭṭhānaṃ...pe...
maraḥati. Puna caparaṃ, bhikkhave,...pe... sukhaṃ, tassa sāvakā
sussūsanti...pe... vattanti. Tatra, bhikkhave, tathāgato attamaṇo ceva hoti,
attamaṇaṃ paṭisaṃvedeti, anavassuto ca viharati sato sampajāno. Idaṃ,
bhikkhave, tatiyaṃ satipaṭṭhānaṃ”nti -

Evaṃ paṭighānunaṃ anavassutaṃ niccaṃ upaṭṭhitassatitāya tadubhayavītivattatā
“satipaṭṭhānaṃ”nti vuttā. Buddhānaṃ yeva hi niccaṃ upaṭṭhitassatitā hoti
āveṇikadhammabhāvato, na paccekabuddhādīnaṃ. Pa-saddo ārambhaṃ joteti,
ārambho ca pavattīti katvā āha “pavattayitabbatoti attho”ti. Satiyā karaṇabhūtāya
paṭṭhānaṃ paṭṭhapetabbaṃ satipaṭṭhānaṃ. Ana-saddo hi bahulavacanena
kammaṭṭhapi hotīti.

Tathāssa kattuattthopi labbhatīti “patiṭṭhātīti paṭṭhānaṃ”nti vuttaṃ. Upaṭṭhātīti ettha
upa-saddo bhusatthavisiṭṭhaṃ pakkhandanaṃ dīpetīti “okkanditvā pakkhanditvā
pavattatīti attho”ti vuttaṃ. Puna bhāvatthaṃ satisaddaṃ paṭṭhānasaddaṃ
vaṇṇento “atha vā”ti ādimāha. Tena purimavikappe sati-saddo paṭṭhāna-saddo ca
kattuattthoti viññāyati. Saraṇaṭṭhena ciraṇatassa ciraṇāsitassa ca
anussaraṇaṭṭhena. Idanti yaṃ “satiyeva satipaṭṭhānaṃ”nti vuttaṃ, idaṃ idha imasmiṃ
suttapadese adhippetam.

Yadi evanti yadi sati eva satipaṭṭhānaṃ, sati nāma eko dhammo, evaṃ sante kasmā satipaṭṭhānāti bahuvacananti āha “satīnaṃ bahuttā”tiādi. Yadi bahukā tā satiyo, atha kasmā maggoti ekavacananti yojanā. Magganaṭṭhenāti niyyānaṭṭhena. Niyyāniko hi maggadhammo, teneva niyyānikabhāvena ekattupagato ekantato nibbānaṃ gacchati, atthikehi ca tadatthaṃ maggīyatīti āha “vuttañheta”ntiādi. Tattha catassopi cetāti kāyānupassanādivasena catubbidhāpi ca etā satiyo. Aparabhāgeti ariyamaggakkhaṇe. Kiccaṃ sādhayamānāti pubbabhāge kāyādīsu ārammaṇesu subhasaññādividhamanavasena visuṃ visuṃ pavattitvā maggakkhaṇe sakimyeva tattha catubbidhassapi vipallāsassa samucchedavasena pahānakiccaṃ sādhayamānā ārammaṇakaraṇavasena nibbānaṃ gacchanti, tamevassa catukiccasādhanaṃ upādāya bahuvacananiddeso, tathāpi atthato bhedābhāvato maggoti ekavacanena vuccati. Tenāha - “tasmā catassopi eko maggoti vuttā”ti.

Kathetukamyatāpucchā itarāsaṃ pucchānaṃ idha asambhavato niddesādivasena desetukāmatāya ca tathā vuttattā. “Ayañceva kāyo bahiddhā ca nāmarūpa”ntiādisu khandhapañcakaṃ, “sukhañca kāyena paṭisaṃvedetī”tiādisu vedanādayo tayo arūpakkhandhā, “yā tasmim samaye kāyassa passaddhi paṭippassaddhī”tiādisu vedanādayo tayo cetasikā khandhā “kāyo”ti vuccanti, tato visesanatthaṃ “kāyeti rūpakāye”ti āha. Kāyānupassīti ettha tassilatthaṃ dassento “kāyaṃ anupassanasīlo”ti āha. Aniccato anupassatīti catusamuṭṭhānikakāyaṃ “anicca”nti anupassati, evaṃ passanto eva cassa aniccākārampi anupassatīti vuccati, tathābhūtaṃ cassa niccagāhassa visesopi na hotīti vuttaṃ “no niccato”ti. Tathā hesa “niccasaññaṃ pajahatī”ti vutto. Ettha ca aniccato eva anupassatīti evakāro luttaniddiṭṭhoti tena nivattitamattaṃ dassetuṃ “no niccato”ti vuttaṃ. Na cettha dukkhānupassanādinivattanamāsaṅkhitabbāṃ paṭiyoginivattanaparattā eva-kāraṇa, upari desanāārūhata ca tāsāṃ. Dukkhatō anupassatītiādisupi eseva nayo. Ayaṃ pana viseso - aniccassa dukkhataṃ tameva kāyaṃ dukkhato anupassati, dukkhassa anattattā anattato anupassatīti.

Yasmā pana yaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā, na taṃ abhinanditabbāṃ, yañca na abhinanditabbāṃ, na tattha rajjitabbāṃ, tasmā vuttaṃ “aniccato anupassati, no niccato, dukkhato anupassati, no sukhato, anattato anupassati, no attato, nibbindati, no nandati, virajjati, no rajjati”ti. So evaṃ arajjanto rāgaṃ nirodheti, no samudeti, samudayaṃ na karotīti attho. Evaṃ paṭipanno ca paṭinissajjati, no ādiyati. Ayañhi aniccādanupassanā tadaṅgavasena saddhiṃ kāyatannissayakhandhābhisāṅkhārehi kilesānaṃ pariccajanato saṅkhatadosadassanena tabbiparīte nibbāne tanninnatāya pakkhandanato “pariccāgapāṭinissaggo ceva pakkhandanapaṭinissaggo cā”ti vuccati. Tasmā tāya samannāgato bhikkhu vuttanayena kilese ca pariccajati, nibbāne ca pakkhandati, tathābhūto ca pariccajanavasena kilese na ādiyati, nāpi adosadassitāvasena saṅkhatārammaṇaṃ. Tena vuttaṃ “paṭinissajjati, no ādiyatī”ti. Idāni nissitāhi anupassanāhi yesaṃ dhammānaṃ pahānaṃ hoti, taṃ dassetuṃ “aniccato anupassanto niccasaññaṃ pajahatī”tiādi vuttaṃ. Tattha niccasaññanti saṅkhārā niccāti evaṃ pavattaṃ viparītasaññaṃ. Diṭṭhicittavipallāsapahānamukheneva saññāvipallāsappahānanti saññāgahaṇaṃ, saññāsīsena vā tesampi gahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Nandinti sappītikataṇhaṃ. Sesāṃ vuttanayameva.

Viharatīti iminā kāyānupassanāsamaṅgino iriyāpathavīhāro vuttoti āha - “iriyatī”ti, iriyāpathaṃ pavattetīti attho. Ārammaṇakaraṇavasena abhiyāpanato “tīsu bhavesū”ti vuttaṃ, upajjanavasena pana kilesā parittabhūmakā evāti. Yadi kilesānaṃ pahānaṃ ātāpananti taṃ sammādiṭṭhiādīnampi attheva, ātappa-saddoviya pana ātāpa-saddopi vīriye eva niruḥhoti vuttaṃ “vīriyassetāṃ nāma”nti. Atha vā paṭipakkhappahāne sampayuttadhammānaṃ abbhussahanavasena pavattamānassa vīriyassa sātisaṃsaṃ tadātāpananti vīriyameva tathā vuccati, na aññe dhammā.

Ātāpīti cāyamikāro pasamsāya, atisaṃsaṃ vā dīpakoti ātāpīgahaṇena sammappadhānasamaṅgitaṃ dasseti. Sammā samantato sāmāñca pajānanto sampajāno, asammissato vavatthāne aññadhammānupassitābhāvena sammā avipaṭītaṃ, sabbākārapajānanena samantato, uparūpari viśesāvahabhāvena pavattiyā sāmāṃ pajānantoti attho. Yadi paññāya anupassati, kathaṃ satipaṭṭhānatīti āha “na hī”tiādi. Tasmā satiyā laddhupakārāya eva paññāya ettha yathāvutte kāye kammaṭṭhāniko bhikkhu anupassako, tasmā “kāyānupassī”ti vuccati. Antosaṅkhepo antolīnatā, kosajjanti attho. Upāyapariggahoti ettha sīlavisodhanādi gaṇanādi uggahakosallādi ca upāyo, tabbipariyāyato anupāyo veditabbo. Yasmā ca upaṭṭhitassati yathāvuttaṃ upāyaṃ na pariccajati, anupāyañca na upādiyati, tasmā vuttaṃ “mutṭhassati...pe... asamattho hotī”ti. Tenāti upāyānupāyānaṃ pariggahaparivajjanesu apariccāgāpariggahesu ca asamatthabhāvena. Assa yogino.

Yasmā satiyevettha satipaṭṭhānaṃ vuttā, tasmāssa sampayuttadhammā vīriyādayo aṅgānti āha - “sampayogaṅgañcassa dassetvā”ti. Aṅga-saddo cettha kāraṇapariyāyo daṭṭhabbo. Satiggahaṇenevettha sammāsamādhissapi gahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ tassā samādhikkhandhe saṅgahitattā. Yasmā vā satisīsenāyaṃ desanā. Na hi kevalāya satiyā kilesappahānaṃ sambhavati, nibbānādhigamo vā, nāpi kevalā sati pavattati, tasmāssa jhānadesanāyaṃ savitakkādivacanassa viya sampayogaṅgadassanatīti aṅga-saddassa avayavapariyāyatā daṭṭhabbā. Pahānaṅgānti “vivicceva kāmehī”tiādīsu viya pahātabbaṅgaṃ dassetuṃ. Yasmā ettha pubbabhāgamaggo adhippeto, na lokuttaramaggo, tasmā pubbabhāgiyameva vinayaṃ dassento “tadaṅgavinayena vā vikkhambhanavinayena vā”ti āha. Assāti yogino. Tesāṃ dhammānanti vedanādidhammānaṃ. Tesāñhi tattha anadhippetattā “atthuddhāranayenetaṃ vutta”nti āha. Yaṃ panāti vibhaṅge, vibhaṅgapakaraṇeti adhippāyo. Etthāti “loke”ti etasmim̐ pade, tā ca lokiyā eva anupassanā nāma sammasananti katvā.

Dukkhatoti vipariṇāmasaṅkhāradukkhatāhi dukkhasabhāvato, dukkhāti anupassitabbāti attho. Sesapadadvayepi eseṃ nayo. Yo sukhaṃ dukkhato addāti yo bhikkhu sukhaṃ vedanaṃ vipariṇāmadukkhatāya dukkhanti paññācakkhunā addakkhi. Dukkhamaddakkhi sallatoti dukkhavedanaṃ pīḷājananato antotudanato dunnīharaṇato ca sallanti addakkhi passi. Adukkhamasukhanti upekkhāvedanaṃ. Santanti sukhadukkhaṇaṃ viya anolīrikatāya paccayavasena vūpasantasabhāvattā ca santaṃ. Aniccatoti hutvā abhāvato udayabbayavantato tāvakālikato niccapaṭikkhepato ca aniccanti yo addakkhi. Sa ve sammaddaso bhikkhūti so bhikkhu ekaṃsena, pariḃyattaṃ vā vedanāya sammā passanakoti attho.

Dukkhatipīti saṅkhāradukkhatāya dukkhā itipi. Sabbāṃ taṃ vedayitaṃ dukkhasmim̐ antogadhaṃ pariḃyāpananti vadāmi saṅkhāradukkanti vattabbato. Sukhadukkhatopi cāti sukhādīnaṃ tṭhitivipariṇāmaññānasukhatāya ca vipariṇāmatṭhitiaññānadukkhatāya

ca vuttattā tissopi sukhato tissopi ca dukkhato anupassitabbāti attho. Satta anupassanā heṭṭhā pakāsītā eva.

Ārammaṇā...pe... bhedānanti rūpādiārammaṇanānattassa nīlāditabbhedassa, chandādiadhipatinānattassa hīnāditabbhedassa, ñāṇajhānādisahajātanānattassa sasaṅkhārikāsaṅkhārika-savitakka-savicārāditabbhedassa, kāmāvacarādibhūminānattassa, ukkaṭṭhamajjhimāditabbhedassa, kusālādikammaṇānattassa, devagatisaṃvattaniyatāditabbhedassa, kaṇhasukkavipākanānattassa, diṭṭhadhammavedanīyatāditabbhedassa, parittabhūmakādikiriyānānattassa, tihetukāditabbhedassa vasena anupassitabbanti yojanā. Ādi-saddena savatthukāvattukādinānattassa puggalattayasādhāraṇāditabbhedassa ca saṅgaho daṭṭhabbo. Sarāgādīnanti mahāsatipaṭṭhānasutte āgatānaṃ sarāgavītarāgādibhedānaṃ. Salakkhaṇa-sāmaññalakkhaṇānanti phusanāditaṃsaṃsalakkhaṇānañceva aniccatādisāmaññalakkhaṇānañca vasenāti yojanā.

Suññatadhammassāti anattatāsaṅkhātasuññatasabhāvassa. “Salakkhaṇa-sāmaññalakkhaṇā”nti hi iminā yo ito bāhirakehi sāmīnīvāsīkarakavedakaadhiṭṭhāyakabhāvena parikkappito attā, tassa saṅkhāresu niccatā sukhata viya katthacipi abhāvo vibhāvito. Natthi etesaṃ attāti anattā, yasmā pana saṅkhāresu ekadhammopi attā na hoti, tasmā te na attātipi anattāti ayaṃ tesāṃ suññatadhammo. Tassa suññatadhammassa, yaṃ vibhāvetuṃ abhidhamme “tasmiṃ kho pana samaye dhammā honti”tiādinā suññatavāradesanā vuttā. Sesaṃ suviññeyyameva.

Ambapālisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Satisuttavaṇṇanā

368. Saratīti sato. Ayaṃ pana na yāya kāyaci satiyā sato, atha kho edisāyāti dassento “kāyādiānupassanāsatiyā”ti āha. Catusampajaññaṃ paññāyāti catubbidhasampajaññaṃ paññāyāti, abhikkamaṇaṃ abhikkantanti āha - “abhikkantaṃ vuccati gamana”nti. Tathā paṭikkamaṇaṃ paṭikkantanti vuttaṃ - “paṭikkantaṃ nivattana”nti. Nivattanañca nivattimattaṃ, nivattitvā pana gamanaṃ gamanameva. Kāyaṃ abhiharanto abhigamanavasena kāyaṃ nāmento. Tānanisajjāsāyanesu yo gamanādividhinā kāyassa purato abhihāro, so abhikkamo, pacchato apaharaṇaṃ paṭikkamoti dassento “tānepī”tiādimāha. Āsanassāti pīṭhakādiāsanassa. Purimaṃ āgābhīmukhoti aṭṭanikā dipurimā vāyavābhīmukho. Saṃsarantoti saṃsappanto. Paccāsaṃsarantoti paṭiāsappanto. Eseva nayoti iminā sarīrasseva abhimukhasaṃsappanapaṭiāsappanāni nidasseti.

Sammā pajānanaṃ sampajānaṃ. Tena attanā kātabbakiccassa karaṇasīlo sampajānakārīti āha - “sampajaññaṃ sabbakiccakārī”ti. Sampajānameva hi sampajaññaṃ. Sampajaññasseva vā kārīti sampajaññasseva karaṇasīlo. Sampajaññaṃ karotevāti abhikkantādisu asammohaṃ uppādeti eva, sampajānasseva vā kāro etassa atthīti sampajānakārī.

Dhammato vaḍḍhitasāṅkhātena saha atthena vattatīti sātthakaṃ, abhikkantādi, sātthakassa sampajānanaṃ sātthakasampajaññaṃ. Sappāyassa attano upakārāvahassa hitassa sampajānanaṃ sappāyasampajaññaṃ. Abhikkamādisu bhikkhācāragocare, aññatthāpi ca pavattesu avijahite kammaṭṭhānasāṅkhāte gocare

sampajaññaṃ gocarasampajaññaṃ. Abhikkamādīsu asammuyhanameva sampajaññaṃ asammohasampajaññaṃ. Pariggaṇhitvāti tulayitvā tīretvā, paṭisaṅkhāyāti attho. Saṅghadassaneneva uposathapavāraṇādiatthaṃ gamanaṃ saṅgahitaṃ. Asubhadassanādīti ādi-saddena kaṣiṇaparikkamādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Saṅkhepato vuttamatthaṃ vivaritaṃ “cetiyaṃ disvāpi hī”tiādi vuttaṃ. Arahattaṃ pāpuṇātīti ukkaṭṭhaniddeso eso. Samathavipassanuppādanampi hi bhikkhuno vuddhi eva. Dakkhiṇadvāreti cetiyaṅgaṇassa dakkhiṇadvāre, tathā pacchimadvāretiādīsu. Abhayavāpi pāliyaṇti abhayavāpiyā puratthimatīre.

Buddhavaṃsa-ariyavaṃsa-cetiyaṃsa-dīpavaṃsādivaṃsakathanato mahāariyavaṃsabhaṇako thero. Paññāyanaṭṭhāneti cetiyassa paññāyanaṭṭhāne. Ekapaduddhāreti paduddhārapaṭiṭṭhānaparivattanaṃ akatvā ekasmiṃyeva avaṭṭhāne. Kecīti abhayagiriṇvāsino.

Tasmiṃ panāti sātthakasampajaññavasena pariggahitaatthehi gamane. Attho nāma dhammato vaḍḍhīti yaṃ sātthakanti adhippettaṃ gamanaṃ, taṃ sappāyamevāti siyā kassaci āsaṅkāti tannivattanaatthaṃ “cetiyaḍassanaṃ tāvā”tiādi āraddhaṃ. Cittakammarūpakāni viyāti cittakammakatā paṭimāyo viya, yantapayogena vā vicittakammā paṭimāya sadisā yantarūpakā viya. Asamapekkhanaṃ gehassitaaññānupekkhāvasena ārammaṇe ayoniso olokanādi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ “cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjati upekkhā bālassa mūlhassa puthujjanassā”tiādi. Hatthiādisammaddena jīvitantarāyo. Visabhāgarūpadassanādinā brahmacariyantarāyo.

Pabbajitadivasato paṭṭhāya bhikkhūnaṃ anuvattanakathā āciṇṇā, ananuvattanakathā pana tassā aparā dutiyā nāma hotīti āha - “dve kathā nāma na kathitapubbā”ti. Evanti iminā “sace panā”tiādikaṃ sabbampi vuttākāraṃ paccāmasati, na “purisassa mātugāmāsubha”ntiādikaṃ vuccamānaṃ.

Yogakammasa pavattiṭṭhānatāya bhāvanāya ārammaṇaṃ kammaṭṭhānaṃ vuccatīti āha “kammaṭṭhānaṣaṅkhātāṃ gocara”nti. Uggahetvāti yathā uggahanimittaṃ uppajjati, evaṃ uggahakosallassa sampādanavasena uggahetvā.

Haratīti kammaṭṭhānaṃ pavatteti, yāva piṇḍapāṭapaṭikkamā anuyuñjatīti attho. Na paccāharatīti āhārūpabhogato yāva divāṭṭhānupasaṅkamanā kammaṭṭhānaṃ na paṭineti. Samādāya vattati sammā ādiyitvā tesāṃ vattānaṃ paripūraṇavasena vattati. Saṇṇiparikkamanti mukhadhovanādisaṇṇiparipaṭijagganaṃ. Dve tayo pallaṅketi dve tayo nisajjāvāre dve tīṇi uṇhāsanāni. Tenāha - “usumaṃ gāhāpento”ti. Kammaṭṭhānasīsenevāti kammaṭṭhānamukheneva kammaṭṭhānaṃ avijahanto eva. Tena “pattopi acetano”tiādinā pavattetabbakammaṭṭhānaṃ, yathāparihariyamānaṃ vā kammaṭṭhānaṃ avijahitvāti dasseti. Tathevāti tikkhattumeva. Paribhogacetiyato saṇṇiparipaṭiyāṃ garutaranti katvā “cetiyaṃ vanditvā”ti cetiyavandanāya paṭhamāṃ karaṇīyatā vuttā. Tathā hi aṭṭhakathāyaṃ - “cetiyaṃ bādhayamānā bodhisākhā haritabbā”ti vuttā. Buddhaguṇānussaraṇavaseneva bodhiṇca paṇipāṭakaraṇanti āha - “buddhassa bhagavato sammukhā viya nipaccakāraṃ dassetvā”ti. Gāmasamīpeti gāmassa upacāraṭṭhāne.

Janasaṅgahaṇatthanti “mayi akathente etesaṃ ko kathessatī”ti dhammānuggahena janasaṅgahaṇatthaṃ. Tasmāti yasmā “dhammakathā nāma kathetabbā evā”ti aṭṭhakathācariyā vadanti, yasmā ca dhammakathā kammaṭṭhānavinimuttā nāma natthi, tasmā. Kammaṭṭhānasīsenevāti attanā parihariyamānaṃ kammaṭṭhānaṃ

avijahanto tadanuguṇaṃyeva dhammakathaṃ kathetvā. Anumodanaṃ katvāti etthāpi “kammaṭṭhānasīsenevā”ti ānetvā sambandhitabbaṃ. Sampattaparicchedenevāti paricito aparicitotiādivibhāgaṃ akatvā sampattakoṭiyā eva, samāgamamattenevāti attho. Bhayeti paracakkādibhaye.

Kammajatejoti gahaṇiṃ sandhāyāha. Kammaṭṭhānavīthiṃ nārohati khudāparissamena kilantakāyattā samādhānābhāvato. Avasesaṭṭhāneti yāguyā aggahitaṭṭhāne. Poṅkhānupoṅkhanti kammaṭṭhānupaṭṭhānassa aviccheda-dassanametaṃ, yathā poṅkhānupoṅkhaṃ pavattāya sarapaṭipāṭiyā anavicchedo, evametassapi kammaṭṭhānupaṭṭhānassāti vuttaṃ hoti.

Nikkhittadhuro bhāvanānuyoge. Vattapaṭipattiyā apūraṇena sabbavattāni bhinditvā. Kāme avītarāgo hoti. Kāye avītarāgo. Rūpe avītarāgo. Yāvadatthaṃ udarāvadehaṃ bhuñjitvā seyyasukhaṃ passasukhaṃ middhasukhaṃ anuyutto viharati. Aññataraṃ devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ caratī”ti evaṃ vuttaṃ pañcavidhacetovinibandhacitto. Caritvāti pavattitvā.

Gatapaccāgatikavattavasenāti bhāvanāsaṃhitāyeva bhikkhāya gatapaccāgataṃ gamanapaccāgamaṃ etassa atthīti gatapaccāgatikaṃ, tadeva vattaṃ, tassa vasena. Attano hitasukhaṃ kāmenti icchantīti attakāmā, dhammacchandavanto. “Dhammo”ti hi hitaṃ taṇnimittakañca sukhanti. Atha vā viññūnaṃ dhammānaṃ attaniyattā attabhāvaparicchannattā ca attā nāma dhammo. Tenāha bhagavā - “attadīpā, bhikkhave, viharatha attasaraṇā”tiādi. Taṃ kāmenti icchantīti attakāmā. Usabhaṃ nāma vīsati yaṭṭhiyo. Tāya saññāyāti tāya pāsāṇasaññāya, “ettakaṃ ṭhānamāgatā”ti jānantāti adhippāyo. So eva nayo ayaṃ bhikkhūtiādiko yo ṭhāne vutto, so eva nisajjāyapi nayo. Pacchato āgacchantānaṃ chinnabhattachabhāvabhayenapi yonisomanasikāraṃ paribrūheti.

Maddantāti dhaññakaraṇaṭṭhāne sālīsīsāni maddantā. Mahāpadhānaṃ pūjessāmīti amhākaṃ atthāya lokanāthena cha vassāni kataṃ dukkaracariyaṃ evāhaṃ yathāsatti pūjessāmīti. Paṭipattipūjā hi satthupūjā, na āmisapūjāti. Ṭhānacaṅkamamevāti adhiṭṭhātabbairiyāpathakālavasena vuttaṃ, na bhojanādikālesu avassaṃ kātabbanisajjāya paṭikkhepavasena.

Vīthiṃ otarivā ito cito anoloketvā paṭhamameva vīthiyo sallakkhetabbāti āha “vīthiyo sallakkhetvā”ti. Yaṃ sandhāya vuccati - “pāsādikena abhikkantenā”tiādi. Taṃ dassetuṃ “tattha cā”tiādi vuttaṃ. Āhāre paṭikūlasaññaṃ upaṭṭhapetvātiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttameva. Atṭhaṅgasamannāgatanti “yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā”tiādinā vutthehi atṭhahi aṅgehi samannāgataṃ katvā. Neva davāyātiādi pana paṭikkhepadassanaṃ.

Paccekabodhiṃ sacchikaroti, yadi upanissayasampanno hotīti sambandho. Idañca yathā heṭṭhā tīsu ṭhānesu, evaṃ ito paresu ṭhānesu upanetvā sambandhitabbaṃ. Tattha paccekabodhiyā upanissayasampadā kappānaṃ dve asaṅkhyeyyāni sataśahasāñca tajjaṃ puññañāṇasambhārasambharaṇaṃ, sāvakabodhiyaṃ aggasāvakānaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ kappasatasahasāñca, mahāsāvakānaṃ kappasatasahasameva tajjaṃ sambhārasambharaṇaṃ, itaresaṃ atītāsu jātīsu vivaṭṭasannissayavasena nibbattitaṃ nibbedhabhāgiyaṃ kusalaṃ. Bāhiyo dārucīriyoti bāhiyavisaye jātasaṃvaddhatāya bāhiyo, dārucīrapariharaṇena dārucīriyoti laddhasamañño. So hi āyasmā “tasmātiha te, bāhiya, evaṃ sikkhitabbaṃ - diṭṭhe diṭṭhamattaṃ bhavissatī”tiādivasappavattena saṃkhitteneva ovādena khippataraṃ

visesaṃ adhigacchi. Tena vuttaṃ “khippābhiñño vā hoti seyyathāpi thero bāhiyo dārucīriyo”ti. Evaṃ mahāpañño vātiādīsu yathārahaṃ vattabbanti.

Tanti asammuyhanaṃ. Evarianti idāni vuccamānākāradassanaṃ. Attā abhikkamatīti iminā andhaputhujjanassa diṭṭhiggāhavasena abhikkame sammuyhanaṃ dasseti, ahaṃ abhikkamāmīti pana iminā mānaggāhavasena, tadubhayaṃ pana taṇhāya vinā na hotīti taṇhāggāhavasenapi sammuyhanaṃ dassitameva hoti, “tathā asammuyhanto”ti vatvā taṃ asammuyhanaṃ yena ghanavinibbhogena hoti, taṃ dassento “abhikkamāmīti citte uppajjamāne”tiādīmāha. Tattha yasmā vāyodhātuyā anugatā tejodhātu uddharaṇassa paccayo. Uddharaṇagatikā hi tejodhātūti uddharaṇe vāyodhātuyā tassā anugatabhāvo, tasmā imāsaṃ dvinnamettha dhātūnaṃ sāmattihiyato adhimattatā, itarāsañca omattatāti dassento “ekekāpāduddharaṇe...pe... balavatiyo”ti āha. Yasmā pana tejodhātuyā anugatā vāyodhātu atiharaṇavītiaraṇānaṃ paccayo. Tiriyaगतिकāya hi vāyodhātuyā atiharaṇavītiaraṇesu sātisayo byāpāroti tejodhātuyā tassānugatabhāvo, tasmā imāsaṃ dvinnamettha sāmattihiyato adhimattatā, itarāsañca omattatāti dassento “tathā atiharaṇavītiaraṇesu”ti āha. Satipi anugamanānugantabbatāvisese tejodhātuvāyodhātubhāvamattaṃ sandhāya tathā-saddaggahaṇaṃ.

Tattha akkantaṭṭhānato pādassa ukkhipanaṃ uddharaṇaṃ, ṭhitaṭṭhānaṃ atikkamitvā purato haraṇaṃ atiharaṇaṃ. Rukkhaḥkhaṇuādipariharaṇatthaṃ, patiṭṭhitapādaghaṭṭanapariharaṇatthaṃ vā passena haraṇaṃ vītiaraṇaṃ. Yāva patiṭṭhitapādo, tāva āharaṇaṃ atiharaṇaṃ, tato paraṃ haraṇaṃ vītiaraṇanti ayaṃ vā etesaṃ viseso. Yasmā pathavīdhātuyā anugatā āpodhātu vossajjanassa paccayo. Garutarasabhāva hi āpodhātūti vossajjane pathavīdhātuyā tassānugatabhāvo, tasmā tāsā dvinnamettha sāmattihiyato adhimattatā, itarāsañca omattatāti dassento āha “vossajjane...pe... balavatiyo”ti. Yasmā pana āpodhātuyā anugatā pathavīdhātu sannikkhepanassa paccayo. Patiṭṭhābhāve viya patiṭṭhāpanepi tassā sātisayakiccattā āpodhātuyā tassā anugatabhāvo, tathā ghaṭṭanakiriyāya pathavīdhātuyā vasena sannirumbhanassa sijjhanato tatthāpi pathavīdhātuyā āpodhātuanugatabhāvo, tasmā vuttaṃ - “tathā sannikkhepanasannirumbhanesu”ti.

Tatthāti tasmiṃ abhikkamanaṃ, tesu vā vuttasu uddharaṇādīsu chasu koṭṭhāsesu. Uddharaṇeti uddharaṇakkhaṇe. Rūpārūpadhammāti uddharaṇākārena pavattā rūpadhammā taṃsamuttāpakā arūpadhammā ca. Atiharaṇaṃ na pāpuṇanti khaṇamattāvāṭṭhānato. Tattha tatthevāti yattha yattha uppannā, tattha tattheva. Na hi dhammānaṃ desantarasaṅkamaṇaṃ atthi. Pabbaṃ pabbantiādi uddharaṇādikoṭṭhāse sandhāya sabhāgasantativasena vuttanti veditabbaṃ. Atiittaro hi rūpadhammānampi pavattikkhaṇo, gamanassādānaṃ devaputtānaṃ heṭṭhupariyāyena paṭimukhaṃ dhāvantaṇaṃ sirasi pāde ca baddhakhuradhārāsamāgamatopi sīghataro. Yathā tilānaṃ bhajjiyamānānaṃ taṭataṭāyanena bhedo lakkhīyati, evaṃ saṅkhatadhammānaṃ uppādenāti dassanatthaṃ “taṭataṭāyantā”ti vuttaṃ. Uppannā hi ekantato bhijjantīti.

Saddhiṃ rūpenāti idaṃ tassa tassa cittassa nirodhena saddhiṃ nirujjhanakarūpadhammavasena vuttaṃ, yaṃ tato sattarasamacittassa uppādakkaṇe uppannaṃ. Aññathā yadi rūpārūpadhammā samānakkhaṇā siyumaṃ, “rūpaṃ garupariṇāmaṃ dandhanirodha”ntiādivacanehi virodho siyā. Tathā - “nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ

lahuparivattaṃ, yathayidaṃ citta''nti evamā dipāḷiyā ca. Cittacetasikā hi sārammaṇasabhāvā yathābalaṃ attano ārammaṇapaccayabhūtamattaṃ vibhāventāyeva uppajjantīti tesam taṃsabhāvanipphattiantaraṃ nirodho, rūpadhammā pana anārammaṇā pakāsetabbā. Evaṃ tesam pakāsetabbabhāvanipphatti soḷasahi cittehi hotīti taṃkhaṇāyukatā tesam icchitā, lahukaviññāṇassa visayaṃgatimattapaccayatāya tiṇṇaṃ khandhānaṃ, visayaṃgatimattatāya ca viññāṇassa lahuparivattitā, dandhamahābhūtapaccayatāya rūpadhammānaṃ dandhaparivattitā. Nānādhātuyā yathābhūtañāṇaṃ kho pana tathāgatasseva, tena ca purejātapaccayo rūpadhammova vutto, pacchājātapaccayo ca tashevāti rūpārūpadhammānaṃ samānakkhaṇatā na yujjateva, tasmā vuttanayenevettha attho veditabbo.

Aññaṃ uppajjate cittaṃ, aññaṃ cittaṃ nirujjhatīti yaṃ purimuppannaṃ cittaṃ, taṃ aññaṃ, taṃ pana nirujjhantaṃ aparassa anantarādipaccayo hutvā eva nirujjhatīti tathā laddhapaccayaṃ aññaṃ uppajjate cittaṃ. Yadi evaṃ tesam antaro labbheyyāti, noti āha ''avīcimanupabandho''ti. Yathā vīci antaro na labbhati, ''tadeveta''nti avisesavidū maññanti, evaṃ anu anu pabandho cittasantāno rūpasantāno ca nadīsotova nadiyaṃ udakappavāho viya vattati.

Abhimukhaṃ lokitaṃ ālokitanti āha ''puratopekkhana''nti. Yasmā yaṃdisābhimukho gacchati tiṭṭhati nisīdati vā, tadabhimukhaṃ pekkhanaṃ ālokitaṃ, tasmā tadanugataṃ vidisālokanam vilokitanti āha ''vilokitaṃ nāma anudisāpekkhana''nti. Sammajjanaparibhaṇḍādikaraṇe olokitassa, ullokāharaṇādīsū ullokitaṃ, pacchato āgacchantassa parissayassa parivajjanādivasena apalokitaṃ ca siyā sambhavoti āha - ''iminā vā mukhena sabbānīpi tāni gahitānevā''ti.

Kāyasakkhinti kāyena sacchikatavantaṃ, paccakkhakārinanti attho. Sohāyasmā vipassanākāle eva ''yamevāhaṃ indriyesu aguttadvārataṃ nissāya sāsane anabhiratīādivippakāraṃ patto, tameva suṭṭhu niggahessāmī''ti ussāhajāto balavahirottappo, tattha ca katādhikārattā indriyasamvare ukkaṃsapāramippatto, teneva naṃ satthā - ''etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakaṇaṃ bhikkhūnaṃ indriyesu guttadvārānaṃ yadidaṃ nando''ti etadagge ṭhapesi.

Sāthakatā ca sappāyatā ca veditabbā ālokitavilokitassāti ānetvā sambandho. Tasmāti kammaṭṭhānāvijahanasseva gocarasampajaññabhāvatoti vuttamevatthaṃ hetubhāvena paccāmasati. Attano kammaṭṭhānavaseneva ālokanavilokanaṃ kātabbaṃ, khandhādikammaṭṭhānikehi añño upāyo na gavesitabboti adhippāyo. Yasmā ālokitādisamaññāpi dhammamattasseva pavattiviseso, tasmā tassa yāthāvato pajānanaṃ asammohasampajaññanti dassetuṃ ''abbhantare''tiādi vuttaṃ. Cittakiriyavāyodhātuvipphāravasenāti kiriyamayacittasamuṭṭhānavāyodhātuyā calanākārapavattivasena. Adho sīdatīti thokaṃ otarati. Uddhaṃ laṅghetīti laṅghantaṃ viya upari gacchati.

Āṅgakiccaṃ sādhayamānanti padhānabhūtaṃ āṅgakiccaṃ nipphādentam, upapattibhavassa sarīraṃ hutvāti attho. Paṭhamajavanepi...pe... sattamajavanepi na hotīti idaṃ pañcadvāraviññāṇavīthiyaṃ ''itthī puriso''ti rajjanādīnaṃ abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha hi āvajjanavoṭṭhabbanānaṃ ayoniso āvajjanavoṭṭhabbanavasena itṭhe itthirūpādīmhi lobhamattaṃ, anitṭhe paṭighamattaṃ uppajjati. Manodvāre pana ''itthī puriso''ti rajjanādi hoti, tassa pañcadvārajavanaṃ mūlaṃ, yathāvuttaṃ vā sabbam bhavaṅgādi. Evaṃ

manodvāra javanassa mūlabhū tadhammaparijān anavaseneva mūlapariññā vuttā, āgantukatāvakālikatā pana pañcadvāra javanasseva apubbabhāvavasena ceva ittarabhāvavasena ca vuttā. Heṭṭhupariyavasena bhijjitvā patitesūti heṭṭhimassa uparimassa ca aparāparaṃ bhaṅgappattimāha.

Tanti javanaṃ. Tassa javanassa na yuttanti sambandho. Āgantuko abbhāgato. Udayabbayapaccichinno tāvatako kālo etesanti tāvakālikāni.

Etaṃ asammohasampajaññaṃ. Samavāyeti sāmaggiaṃ. Tatthāti pañcakkhandhavasena ālokanavilokane paññāyamāne tabbinimutto - ko eko āloketi, ko viloketi. Upanissayapaccayoti idaṃ suttantanayena pariyāyato vuttaṃ. Sahajātapaccayoti nidassanamattametaṃ aññaṃ añaṃ sampayuttaatthiavigatādipaccayānampi labbhanato.

Kāleti samiñjituṃ yuttakāle samiñjantassa, tathā pasāretuṃ yuttakāle pasārentassa. “Maṇisappo nāma ekā sappajātī”ti vadanti. Laṇananti kampanaṃ, līlākaraṇaṃ vā.

Uṇhapakatiko pariāhabahulakāyo. Sīlassa vidūsanena ahitāvahattā micchājīvasasena uppannaṃ asappāyaṃ. “Cīvarampi acetana”ntiādinā cīvarassa viya kāyopi acetanoti kāyassa attasuññatāvibhāvanena “abbhantare”tiādinā vuttamevatthaṃ paridīpento itarītarasantosassa kāraṇaṃ dasseti. Tenāha “tasmā”tiādi.

Catupañcagaṇṭhikāhatoti āhatacatupañcagaṇṭhiko, catupañcagaṇṭhikāhi vā hatasobho.

Aṭṭhavidhopi atthoti aṭṭhavidhopi payo janaviseso. Mahāsivattheravādavasena “imassa kāyassa ṭhitiyā”tiādinā nayena vutto daṭṭhabbo. Imasmiṃ pakkhe “neva davāyātiādinā nayanā”ti pana idaṃ paṭikkhepaṅgadassanamukhena pāḷi āgatāti katvā vuttanti daṭṭhabbaṃ.

Pathavi sandhā rakajalassa taṃ sandhā rakavāyunā viya paribhuttassa āhārassa vāyodhātuyāva āsaye avaṭṭhānanti āha - “vāyodhātuvaseneva tiṭṭhati”ti. Ati haratīti yāva mukhā abhi harati. Vīti haratīti tato kucchiyaṃ vimissaṃ karonto harati. Ati haratīti vā mukhadvāraṃ atikkāmento harati. Vīti haratīti kucchigataṃ passato harati. Parivattetīti aparāparaṃ cāreti. Ettha ca āhārassa dhāraṇa parivattanasañcuṇṇanavisosanāni pathavi dhātusahitā eva vāyodhātu karoti, na kevalāti tāni pathavi dhātuyā kiccabhāvena vuttāni, sā eva dhāraṇādīni kiccāni karontassa sādharmaṇāti vuttāni. Allattañca anupāletīti yathā vāyodhātuādīhi aññehi visosanaṃ na hoti, tathā anupāleti allabhāvaṃ. Tejodhātūti gahaṇīsaṅkhātā tejodhātu. Sā hi antopaviṭṭhaṃ āhāraṃ paripāceti. Añjaso hotīti āhārassa pavisanādīnaṃ maggo hoti. Ābhujatīti pariyesanavasena, ajjhoharaṇa jīṇṇa jīṇṇatādipaṭisaṃvedanavasena ca āvajjeti, vijānātīti attho. Taṃtaṃ vijānanassa paccayabhūto yeva hi payogo “sammāpayogo”ti vutto. Yena hi payogena pariyesanādi nipphajjati, so tabbisayavijānanampi nipphādeti nāma tadavinābhāvato. Atha vā sammāpayogaṃ sammāpaṭipattiṃ anvāya āgamma ābhujati samannāharati. Ābhoga pubbako hi sabbopi viññāṇa byāpāroti tathā vuttaṃ.

Gamanatoti bhikkhācāravasena gocaragāmaṃ uddissa gamanato. Pariyesanatoti gocaragāme bhikkhatthaṃ āhiṇḍanato. Paribhogatoti āhārassa paribhuñjanato. Āsayatoti pittādīsayato. Āsayati ettha ekajjhaṃ pavattamānopi kammabalavavatthito hutvā mariyādasena aññaṃ añaṃ asaṅkarato sayati tiṭṭhati pavattatīti āsayo, āmāsayassa upari tiṭṭhanako pittādiko. Mariyādattho hi ayamākāro.

Nidheti yathābhutto āhāro nicito hutvā tiṭṭhati etthāti nidhānaṃ, āmāsayo, tato nidhānato. Aparipakkatoti gahaṇīsaṅkhātena kammajatejena avipakkato. Paripakkatoti yathābhuttassa āhārassa vipakkabhāvato. Phalatoti nipphattito. Nissandatoti ito cito ca vissandanato. Sammakkhānatoti sabbaso makkhānato. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimaggasaṃvaṇṇanāya gahetabbo.

Sarīrato sedā muccantīti vegasandhāraṇena uppannapariḷhato sarīrato sedā muccanti. Aññe ca rogā kaṇṇasūlabhagandarādayo. Aṭṭhāneti manussāmanussapariggahe ayuttaṭṭhāne khattadevāyatanādike. Kuddhā hi manussā amanussāpi vā jīvitakkhayaṃ pāpenti. Vissaṭṭhattā neva tassa bhikkhuno attano, kassaci anissajjitattā jigucchanīyattā ca na parassa, udakatumbatoti veḷunāḷiadiudakabhājanato. Tanti chaḍḍitaudakaṃ.

Ettha ca eko iriyāpatho dvīsu ṭhānesu āgato, so pubbe abhikkamapaṭikkamagahaṇena. “Gamanepi purato pacchato ca kāyassa abhiharaṇaṃ vuttanti idha gamanameva gahita”nti apare. Yasmā idha sampajaññakathāyaṃ asammohasampajaññameva dhuraṃ, tasmā antarantare iriyāpathe pavattānaṃ rūpārūpadhammānaṃ tattha tattheva nirodhadassanavasena sampajānakāritā gahitāti. Majjhimabhāṇakā pana evaṃ vadanti -eko hi bhikkhu gacchanto aññaṃ cintento, aññaṃ vitakkento gacchati, eko kammaṭṭhānaṃ avissajjetvāva gacchati, tathā eko tiṭṭhanto, nisīdanto, sayanto aññaṃ cintento, aññaṃ vitakkento sayati, eko kammaṭṭhānaṃ avissajjetvāva sayati. Ettakena pana na pākaṭaṃ hotīti caṅkamanena dīpenti. Yo bhikkhu caṅkamaṇaṃ otarivā caṅkamanakoṭiyaṃ ṭhito pariggaṇhāti - “pācīnacaṅkamanakoṭiyaṃ pavattā rūpārūpadhammā pacchimacaṅkamanakoṭiṃ appatvā ettheva niruddhā, pacchimacaṅkamanakoṭiyaṃ pavattāpi pācīnacaṅkamanakoṭiṃ appatvā ettheva niruddhā, caṅkamanamajjhe pavattā ubho koṭiyo appatvā ettheva niruddhā, caṅkamaṇe pavattā rūpārūpadhammā ṭhānaṃ appatvā ettheva niruddhā, ṭhāne pavattā nisajjaṃ appatvā ettheva niruddhā, nisajjāya pavattā sayanaṃ appatvā ettheva niruddhā”ti, evaṃ pariggaṇhanto pariggaṇhanto eva cittaṃ bhavaṅgaṃ otāreti, utṭhahanto pana kammaṭṭhānaṃ gahetvāva utṭhahati. Ayaṃ bhikkhu gatādīsu sampajānakārī nāma hotīti.

Evampi sutte kammaṭṭhānaṃ avibhūtaṃ hoti, kammaṭṭhānaṃ avibhūtaṃ na kātabbaṃ, tasmā so bhikkhu yāva sakkoti, tāva caṅkamitvā ṭhatvā nisīditvā sayamāno evaṃ pariggahetvā sayati - “kāyo acetano mañco acetano, kāyo na jānāti ‘ahaṃ mañce sayito’ti, mañcopi na jānāti ‘mayi kāyo sayito’ti, acetano kāyo acetane mañce sayito’ti, evaṃ pariggaṇhanto eva cittaṃ bhavaṅgaṃ otāreti, pabujjhanto kammaṭṭhānaṃ gahetvāva pabujjhatīti ayaṃ sutte sampajānakārī nāma hoti. Kāyikādikiriyānibbattanena tammayattā āvajjanakiriyānibbattakattā āvajjanakiriyāsamutṭhitattā ca javanaṃ, sabbampi vā chadvārappavattaṃ kiriyāmayapavattaṃ nāma, tasmīṃ sati jāgaritaṃ nāma hotīti pariggaṇhanto jāgarite sampajānakārī nāma. Apica rattindivaṃ cha koṭṭhāse katvā pañca koṭṭhāse jaggantopi jāgarite sampajānakārī nāma hotīti.

Vimuttāyatanaśīse ṭhatvā dhammaṃ desentopi bāttiṃsatiracchānakathaṃ pahāya dasakathāvatthunissitasappāyakathaṃ kathentopi bhāsīte sampajānakārī nāma hoti. Aṭṭhatimśāya ārammaṇesu cittaruciyaṃ ārammaṇaṃ manasikāraṃ pavattentopi dutiyajjhānaṃ samāpannopi tuṇhībhāve sampajānakārī nāma. Dutiyāñhi jhānaṃ vacīsaṅkhārappahānato visesato tuṇhībhāvo nāmāti. Oṭṭhe cātiādīsu ca-saddena

kaṇṭhasīsanābhiādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Tadanurūpaṃ payoganti tassa uppattiya anucchavikaṃ cittassa pavattiākārasaññitaṃ payogaṃ, yato sabbe vicārādayo nipphajjanti. Upādārūpapavattiyāti viññattivikārasahitasaddāyatanuppattiya. Evarianti vuttappakārena. Sattasupi ṭhānesu asammuyhanavasena “missaka”nti vuttaṃ. Maggasammāsatiyāpi kāyānupassanādanurūpattā sampajaññānurūpapubbabhāgaṃ sattaṭṭhāniyassa ekantalokiyattā.

Satisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhikkhusuttavaṇṇanā

369. Yasmā so bhikkhu “desetu me, bhante, bhagavā saṃkhittena dhamma”nti saṃkhittena dhammadesanaṃ yāci, tassa saṃkhittarucibhāvato, tasmā saṃkhitteneva dhammaṃ desetukāmo bhagavā “tasmātiḥ”tiādimāhāti vuttaṃ - “yasmā saṃkhittena desanaṃ yācasi, tasmā”ti. Kammassakatādiṭṭhikasessa lokiyalokuttaraguṇavisesā ijjhanti, na diṭṭhivipannassa, tasmā vuttaṃ “diṭṭhīti kammassakatādiṭṭhī”ti.

4. Sālasuttavaṇṇanā

370. Yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāne apāyadukkhe apātanavasena dhāraṇaṭṭhena dhammo, sāsanaabrahmacariyaṃ, tadeva tadaṅgādivasena kilesānaṃ vinayanaṭṭhena vinayoti āha - “dhammoti vā...pe... nāma”nti. Paṭipakkhadhammehi anabhibhūtatāya eko udetīti ekodīti laddhanāmo samādhī bhūto jāto etesanti ekodibhūtā. Ettha ca ekodibhūtāti etena upacārajjhānāvaho pubbabhāgiko samādhī vutto. Samāhitāti etena upacārappanāsamādhī. Ekaggacittāti etena subhāvito vasippatto appanāsamādhī vuttoti veditabbo. Navakabhikkhūhi bhāvitasatipaṭṭhānā pubbabhāgā. Te hi yathābhūtañāṇāya bhāvitā. Yathābhūtañāṇanti hi sotāpattimaggañāṇaṃ idhādhippetama. Khīṇāsavehi bhāvitasatipaṭṭhānāpi pubbabhāgā. Tesañhi katakaraṇīyānaṃ diṭṭhadhammasukhavihārāya satipaṭṭhānabhāvanā, sekkhānaṃ pana satipaṭṭhānabhāvanā pariññatthāya pavattā lokiyā, pariājanavasena pavattā lokuttarāti “missakā”ti vuttaṃ.

5. Akusalarāsisuttavaṇṇanā

371. Pañcame kevaloti kusalaadhammehi asammisso, tato eva sakalo sukkapakkho anavajjaṭṭho. Sesama vuttanayameva.

6. Sakuṇagghisuttavaṇṇanā

372. Pākatikasakuṇakulesu balavabhāvato tesama hananato sakuṇagghi. Senoti vuttaṃ “senassetama adhivacana”nti, senaviseso pana so veditabbo. Āmisatthāya pattattā “lobhasāhasena pattā”ti vuttaṃ, lobhanimittena sāhasākārena pattāti attho. Naṅgalena kaṭṭhama kasitama naṅgalakaṭṭhama, tama karīyati etthāti naṅgalakaṭṭhakaraṇanti āha - “adhunā kaṭṭhama khettaṭṭhāna”nti. Leḍḍuyo tiṭṭhanti etthāti leḍḍuṭṭhānaṃ, leḍḍunimittama kasitaṭṭhānaṃ. Vajjatīti vadaṃ, vacanaṃ. Kucchitama vadaṃ avadaṃ. Garahane hi ayaṃ a-kāro yathā - “aputto abhariyā”ti. Avadaṃ mānetīti avadamānā, attano balamadena lāpaṃ atimaññitvā vadantīti attho. Tenevāha “gaccha kho, tvaṃ lāpa, tatrapī me gantvā na makkhasī”ti. Yama pana aṭṭhakathāyama vuttaṃ “attano balassa suṭṭhu vaṇṇama vadamānā”ti, tattha attato āpannaṃ gahetvā vuttaṃ. “Vadamāno”ti vā pāṭho, sārambhavasena avhāyantoti attho. Tenāha “ehi kho dāni sakuṇagghī”ti. Suṭṭhu ṭhapetvāti jiyāmuttasarassa viya

sīghapātayogyatākaraṇena ubho pakkhe sammā ṭhapetvā. Ayanti sakuṇagghi.
Ñatvāti yathābhūtaḍḍassanena attano ñāṇena jānitvā. Phālīyitthāti
phālacchedatikhiṇasikhare sukkhaḍḍusmiṃ bhijjittha.

7. Makkaṭasuttavaṇṇanā

373. Sañcāroti sañcaraṇaṃ. Lepanti silesasadisaṃ ālepanaṃ. Kājasikkā viyāti
kājadaṇḍake olaggetabbā sikkā viya. Apica catasso rajjuyo upari
bandhanaṭṭhānañcāti pañcaṭṭhānaṃ. Oḍḍitoti olambito. Thunantoti nitthunanto.

8. Sūdasuttavaṇṇanā

374. Āhārasampādanena taṃtaṃāhāravatthugate sūdeti paggharetīti sūdo,
bhattakāraḥ. Daharehi manāpataraṃ accetabbato atikkamitabbato accayā, bhojane
rasavisesā, tasmā nānaccayehīti nānappakārarasavisesehīti attho. Tena vuttaṃ
“nānaccayehī”tiādi. Aggīyati asaṅkarato vibhajjīyatīti aggo, ambilameva aggo
ambilaggoti āha - “ambilaggehīti ambulakoṭṭhāsehī”ti. Dātuṃ abhiharitabbatāya
abhihārā, deyyadhammā. Tenāha - “abhihaṭṭānaṃ dāyāna”nti. Idaṃ me
kammaṭṭhānaṃ anulomaṃvāti idaṃ mama kammaṭṭhānaṃ evaṃ pavattamānaṃ
anulomāvasānameva hutvā tiṭṭhati. Evaṃ puna pavattamānaṃ ussakkitvā
visesanibbattanatthameva hotīti evaṃ nimittaṃ gaheṭuṃ na sakkoti bālo abyatto,
paṇḍito pana sakkoti. Attano cittassāti attano bhāvanācittassa. Pabbabhāgavipassanā
satipaṭṭhānāva kathitā “sakassa cittassa nimittaṃ uggaṇhātī”ti vuttattā.

9. Gilānasuttavaṇṇanā

375. Pādagāmoti nagarassa padasadiṣo mahantaḡāmo. Tenevāha “vesāliyaṃ
viharaṭi veḷuvagāmake”ti. Ahitanisedhana-hitaniyojana-byasanapariccajana-lakkhaṇo
mittabhāvo yesu atthi, te mittā. Ye pana diṭṭhamattasahāyā, te sandiṭṭhā. Ye
savisesaṃ bhattimanto, te sambhattāti dassento “mittāti mittāvā”tiādimāha. Assāti
bhagavato. Pañcamiyaṃ aṭṭhamiyaṃ cātuddasiyaṃ pañcadasiyanti ekekasmim
pakkhe cattāro vāre katvā māsassa aṭṭhavāre.

Vedanānaṃ balavabhāvena kharo pharusō kakkhaḷo. Ābādhoti pubbakammahetutāya
kammasaṃuṭṭhāno ābādho saṅkhāradukkhataṣaṅkhāto sabbakālikattā sarīrassa
sabhāgarogo nāma. Nāyamīdiso ābādho, ayaṃ pana bahalatarabyādhitāya
“visabhāgarogo”ti vutto. Anta-saddo samīpapavattoti āha - “maraṇantaṃ
maraṇasantika”nti. Vedanā...pe... akaronto ukkaṃsagatabhāvitakāyāditāya.
Apīliyaṃmānoti apīliyaṃmāno viya. Ovādameva bhikkhusaṅghassa apalokananti āha -
“ovādānusāsaniṃ adatvāti vuttaṃ hotī”ti. Pabbabhāgavīriyaṃ nāma
phalasaṃpattiyā parikkammabhūtavipassanāvīriyaṃ. Jīvitampi jīvitasāṅkhāro patituṃ
adatvā attabhāvassa abhisāṅkharaṇato.

“Ettakaṃ kālaṃ atikkamitvā vuṭṭhahissāmī”ti khaṇaparicchedavatī saṃpāpatti
khaṇikasamāpatti. Niggumbaṃ nijjaṭaṃ katvāti rūpasattakārūpasattakavasena
pavattiyamānaṃ vipassanābhāvanaṃ sabbaso khilavirahena niggumbaṃ,
abyākulatāya nijjaṭaṃ katvā. Mahāvipassanāvasenāti paccekaṃ savisesaṃ
vitthāritānaṃ aṭṭhārasādīnaṃ mahāvipassanānaṃ vasena vipassitvā saṃpāpannā yā
saṃpāpatti, sā suṭṭhu vikkhambheti vedanaṃ mahābalavatāya pubbārammaṇassa,
mahānubhāvatāya tathāpavattitavipassanāvīriyassa. Yathā nāmātiādinā tassa
nidassanaṃ dasseti. Vedanāti dukkhavedanā. Cuddasahākārehīti tasseva
sattakadvayassa vasena vadati. Sannetvāti antaranārā

samāpannajjhānasamāpattisambhūtena vipassanāpītisinehena temetvā. Samāpattīti phalasamāpatti.

Gilānā vuṭṭhitoti gilānabhāvato vuṭṭhito. Sarīrassa garuthaddhabhāvappatti madhurakatāti āha - “sañjātagarubhāvo sañjātathaddhabhāvo”ti. Nānākāratoti puratthimādibhedato. Satipaṭṭhānadhammāti pubbe attanā bhāviyamānā satipaṭṭhānadhammā. Pākaṭā na honti kāyacittānaṃ akammaññatāya. Tanti dhammāti pariyattidhammā na ñāyanti.

Anantaraṃ abāhiranti dhammavasena puggalavasena ca antarabāhiraṃ akatvā. Ettakantiādinā vuttamevatthaṃ vivarati. Daharakāleti attano daharakāle. Na evaṃ hotīti “ahaṃ bhikkhusaṅghaṃ pariharissāmī”tiādiko mānataṇhāmūlako issāmacchariyānaṃ pavattiākāro tathāgatassa na hoti, nattheva pageva tesāṃ samucchinnattāti āha - “bodhipallaṅkeyevā”tiādi. Paṭisaṅkharaṇena veṭhena missakena. Maññeti yathāvuttaṃ paṭisaṅkharaṇasaññitena veṭhamissakena viya jarasakaṭaṃ. Arahattaphalaveṭhenāti arahattaphalasamāpattisaññitena atthabhāvaveṭhena.

Phalasamāpattiyā adhippetattā “ekaccānaṃ vedanānanti lokiyānaṃ vedanāna”nti vuttaṃ. Attadīpāti ettha atta-saddena dhammo eva vutto, svāyamattho heṭṭhā vibhāvito eva. Navavidho lokuttaradhammo veditabbo. So hi catūhi oghehi anajjhottharaṇiyato “dīpo”ti vutto. Tamaaggeti tamayogābhāvena sadevakassa lokassa agge. Sabbesanti sabbesaṃ sikkhākāmānaṃ. Te “dhammadīpā viharathā”ti vuttā catusatipaṭṭhānagocarāva bhikkhū agge bhavissanti.

10. Bhikkhunupassayasuttavaṇṇanā

376. Kammatṭhānakammikāti kammatṭhānamanuyuttā. Visetīti viseso, atisayo, svāyaṃ pubbāparaviseso upādāyupādāya gahetabboti taṃ dassetuṃ “tatthā”tiādimāha.

Uppajjati kilesapariḷāhoti kāye asubhādivasena manasikāraṃ adahantassa manasikārassa vīthiyaṃ apaṭipannatā subhādivasena kāyārammaṇo kilesapariḷāho ca uppajjati. Vīriyārambhassa abhāvena tasmīṃ ārammaṇe cetaso vā līnattaṃ hoti, gocarajjhattato bahiddhā puthuttārammaṇe cittaṃ vikkhipati. Evaṃ kilesapariḷāhe cātiādinā tividhampi bhāvanānuyogassa kilesavattubhāvaṃ upādāya samuccayavasena aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Yasmā pana te pariḷāhalīnattavikkhepā ekajjhaṃ na pavattanti, tasmā pāliyaṃ “kāyārammaṇo vā”tiādinā aniyamattho vā-saddo gahito. Kilesānurañjitenāti kilesavivaṇṇitacittena hutvā na vattitabbhaṃ. Kathaṃ pana vattitabbanti āha “kismiñcidevā”ti. Na ca vitakketi na ca vicāretīti kilesasahagata vitakkavicāre na pavatteti. Sukhitoti jhānasukhena sukhito.

Imassa bhikkhuno bhāvanā pavattāti sambandho. Yasmā hi imassa bhikkhuno taṃ mūlakammatṭhānaṃ paripantho sati ṭhapetvā buddhaguṇādiānussaraṇena cittaṃ pasādetvā mūlakammatṭhānabhāvanā pavattā, tasmā paṇidhāya bhāvanāti vuttanti sambandho. Aṭṭhapetvāti cittaṃ appavattetvāti attho veditabbo. Kammatṭhānādīnaṃ tiṇṇampi vasena atthayojanā sambhavati. Tenāha “tatthā”tiādi. Sārento viyāti rathaṃ vāhayanto viya. Samappamāṇato aṭṭhakādivasena sutacchitaṃ pakkhipanto viya. Sukheneva kilesānaṃ okāsaṃ adento antarā asajjanto alagganto. Vipassanācārassa āraddhavuttitaṃ aparipanthatañca dassento opammadvayamāha. Byābhaṅgiyāti kājadanḍena. Kilesapariḷāhādīnanti kilesapariḷāhalīnattavikkhepānaṃ.

Guḷakhaṇḍādīnīti guḷakhaṇḍasakkharakhaṇḍādīni ucchuvikārabhūtāni. “Kāye kāyānupassī viharāmi”tiādivacanato “pubbabhāgavipassanā kathitā”ti vuttaṃ.

Ambapālīvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Nālandavaggo

2. Nālandasuttavaṇṇanā

378. Dutiyavagge paṭhamasuttaṃ heṭṭhā vuttanayattā suviññeyyanti taṃ laṅghitvā “dutiye”ti vuttaṃ.

Bhiyyataro abhiññātoti sambodhiyā seṭṭhataroti abhilakkhito. Bhiyyatarābhiññoti sabbasattesu adhikatarapañño. Tenāha “uttaritarāñño”ti. Sammā anavasesato bujjhati etenāti sambodhīti āha - “sambodhiyanti sabbaññutaññāne”ti. Nippadesā gahitāti anavasesā buddhaguṇā gahitā aggamaggasiddhiyāva bhagavato sabbaguṇaṃ siddhattā. Na kevalaṇca buddhānaṃ, atha kho aggasāvakapaccekabuddhānampi taṃtaṃguṇasamijjanaṃ aggamaggādhi gamenevāti dassento “dvepi aggasāvakā”tiādimāha.

Aparo nayo - pasannoti iminā pasādassa vattamānatā dīpitāti uppannasaddhoti imināpi saddhāya paccuppannatā pakāsītāti āha - “evaṃ saddahāmi attho”ti. Abhijānāti abhimukhabhāvena sabbaññeyyaṃ jānātīti abhiñño, bhiyyo adhiko abhiññoti bhiyyobhiñño. So eva atisayavacanicchāvasena bhiyyobhiññataroti vuttoti āha - “bhiyyataro abhiññāto”ti. Dutiyavikappe pana abhijānātīti abhiññā, abhivisiṭṭhā paññā. Bhiyyo abhiññā etassāti bhiyyobhiñño, so eva atisayavacanicchāvasena bhiyyobhiññataro. Svāyaṃ assa atisayo abhiññāya bhiyyobhāvakatoti āha - “bhiyyatarābhiñño vā”ti. Sambujjhati etāyāti sambodhi, sabbaññutaññānaṃ aggamaggañānaṃ. Sabbaññutaññānapadaṭṭhānañhi aggamaggañānaṃ, aggamaggañānapadaṭṭhānaṃ sabbaññutaññānaṃ sambodhi nāma. Tattha padhānavasena tadatthadassane paṭhamavikappo, padaṭṭhānavasena dutiyavikappo. Kasmā panettha arahattamaggañānasseva gahaṇaṃ, nanu heṭṭhimānīpi bhagavato maggañānāni savāsana meva yathāsakaṃ paṭipakkhavidhamanavasena pavattāni. Savāsanappahānañhi ñeyyāvaraṇappahānanti? Saccametam, taṃ pana aparipuṇṇaṃ paṭipakkhavidhamanassa vipakatabhāvatoti āha “arahattamaggañāne vā”ti. Sabbanti sammāsambuddhena adhigantabbaṃ sabbaṃ.

Khādanīyānaṃ ulāratā sātaraśānubhāvenāti āha “madhure āgacchatī”ti. Paśamsāya ulāratā visiṭṭhabhāvenāti āha - “seṭṭhe”ti. Obhāsassa ulāratā mahantabhāvenāti vuttaṃ - “vipule”ti. Usabhassa ayanti āsabhī, idha pana āsabhī viyāti āsabhī. Tenāha - “usabhassa vācāsadisī”ti. Yena guṇena sā taṃsadisā, taṃ dassetuṃ “acalā asampavedhī”ti vuttaṃ. Yato kutoci anussavanaṃ anussavo. Vijjāṭṭhānādīsu kataparicayānaṃ ācariyānaṃ taṃ taṃ atthaṃ ñāpentī paveṇī ācariyaparamparā. Kevalaṃ attano matiyā “iti kira evaṃ kirā”ti parikkappaṇā itikirā. Piṭakassa ganthassa sampadānato bhūtato tassa gahaṇaṃ piṭakasampadānaṃ. Yathāsutānaṃ attānaṃ ākāraṃ parivittakkaṃ ākāraparivittakko. Tathevassa “evameta”nti diṭṭhiyā nijjhānakkhamaṃ diṭṭhinijjhānakkhanti. Āgamādhigamehi vinā kevalaṃ anussutato takkamaggaṃ nissāya takkanaṃ takko. Anumānavidhiṃ nissāya gahaṇaṃ nayaggāho. Yasmā buddhavisaye tathavā bhagavato ayaṃ therassa codanā therassa

ca so avisayo, tasmā “paccakkhato ñāṇena paṭivijjhivā viyā”ti vuttaṃ. Sīhanādo viyāti sīhanādo. Taṃsadisatā cassa seṭṭhabhāvena, so cettha evaṃ veditabboti dassento “sīhanādo”tiādimāha. Unnādayantenāti asanisadisam karontena.

Anuyogadāpanatthanti anuyogaṃ sodhāpetuṃ. Vimaddakkhamañhi sīhanādaṃ nadanto atthato anuyogaṃ sodheti nāma, anuyujjhanto ca naṃ sodhāpeti nāma. Dātunti sodhetuṃ. Keci “dānattha”nti atthaṃ vadanti, taṃ na yuttaṃ. Na hi yo sīhadānaṃ nadati, so eva tattha anuyogaṃ detīti yujjati. Nighaṃsananti vimaddanaṃ. Dhamamānanti tāpayamānaṃ. Tāpanañcettha gaggariyā dhammāpanasīsena vadati.

Sabbe teti sabbe te atīte niruddhe sammāsambuddhe. Tenetaṃ dasseti - ye te ahesuṃ atītamaddhānaṃ tava abhinīhārato oraṃ sammāsambuddhā, tesam tāva sāvakañāṇagocare dhamme paricchindanto mārādayo viya ca buddhānaṃ lokiyacittācāraṃ tvaṃ jāneyyāsi. Ye pana te abbhatīti, tato parato chinnavatuma chinna-papañcā pariyādinnavatṭṭā sabbadukkhavītivattā sammāsambuddhā, tesam sabbesampi tava sāvakañāṇassa avisayabhūte dhamme kathaṃ jānissasīti. Tenāti sambodhisāṅkhātena sabbaññutaññānapadaṭṭhānena arahattamaggañāṇena. Evaṃsīlāti tādisasīlā. Samādhipakkhāti samādhi ca samādhipakkhā ca samādhipakkhā ekadesasarūpekasesanayena. Tattha samādhipakkhāti vīriyasatiyo tadanuguṇā ca dhammā veditabbā. Jhānasamāpattīsu yebhuyyena viharavohāro, jhānasamāpattiyo samādhippadhānāti vuttaṃ “samādhipakkhānaṃ dhammānaṃ gahitattā viharo gahito”ti.

Yathā pana heṭṭhā gahitāpi samādhipaññā paṭipakkhato vimuttattā vimuccana-sāṅkhāta-kiccavisesa-dassanavasena vimuttipariyāyena puna gahitā “evaṃvimuttā”ti, evaṃ dibbavihāro dibbavihāravisesadassanavasena puna gahito “evaṃvihārī”ti, tasmā sabbesaṃ samāpattivihārānaṃ vasenettha attho yujjatīti daṭṭhabbaṃ. Vimuttīti saṅkhaṃ gacchanti vimuccitthāti katvā. Esa nayo sesesupī. Paṭippassaddhanteti paṭippassambhanosāpanena. Sabbakilesehi nissaṭattā asaṃsaṭṭhattā vimuttattā ca nissaraṇavimutti nibbānaṃ.

Anāgatabuddhānaṃ panāti pana-saddo visesatthajotano. Tena atītesu tāva khandhānaṃ bhūtapubbattā tattha siyā ñāṇassa savisaye gati, anāgatesu pana sabbaso asaṅjātesu kathanti imamatthaṃ joteti. Tenāha “anāgatāpī”tiādi. “Attano cetasā paricchinditvā viditā”ti kasmā vuttaṃ? Nanu atītānāgate sattāhe eva pavattaṃ cittaṃ cetopariyañāṇassa visayo, na tato paranti? Nayidaṃ cetopariyañāṇakiccavasena vuttaṃ, atha kho pubbenivāsaanāgataṃsañāṇānaṃ vasena vuttaṃ, tasmā nāyaṃ doso. Viditaṭṭhāne na karoti sikkhāpadeneva tādisassa paṭikkhepassa paṭikkhittattā setughātato ca. Kathaṃ pana thero dvayasambhave paṭikkhepameva akāsi, na vibhajja byākāsīti āha “thero kirā”tiādi. Pāraṃ pariyantaṃ minotīti pāramī, sā eva ñāṇanti pāramiñāṇaṃ, sāvakānaṃ pāramiñāṇaṃ sāvaka-pāramiñāṇaṃ. Tasmim sāvakānaṃ ukkaṃsapariyantagate jānane nāyamanuyogo, atha kho sabbaññutaññāṇe sabbaññutāya jānane. Keci pana “sāvaka-pāramiñāṇeti sāvaka-pāramiñāṇavisaye”ti atthaṃ vadanti, tathā sesapadesupī. Sīla...pe... samatthanti sīlasamādhipaññāvimuttiñāṇasaṅkhātānaṃ kāraṇānaṃ jānanasamatthaṃ. Buddhasīlādayo hi buddhānaṃ buddhakiccassa parehi ete buddhāti jānanaṃ ca kāraṇaṃ.

Anumānañāṇaṃ viya saṃsayatṭhitaṃ ahutvā idamidanti yathāsabhāvato ñeyyaṃ dhāreti nicchinotīti dhammo, paccakkhañāṇanti āha “dhammassa paccakkhato ñāṇassā”ti. Anuetīti anvayoti āha “anuyogaṃ anugantvā”ti. Paccakkhasiddhañhi atthaṃ anugantvā anumānañāṇassa pavatti “diṭṭhena adiṭṭhassa anumāna”nti veditabbā. Vidite vedakampi ñāṇaṃ atthato viditameva hotīti “anumānañāṇaṃ nayaggāho vidito”ti vuttaṃ. Viditoti viddho paṭiladdho, adhigatoti attho. Appamāṇoti aparimāṇo mahāvisayattā. Tenāha “apariyanto”ti. Tenāti apariyantattā. Tena vā apariyanta ñāṇena. Etena thero yaṃ yaṃ anumeyyamatthaṃ ñātukāmo hoti, tattha tattha tassa asaṅgamappaṭihatāṃ anumānañāṇaṃ pavattetīti dasseti. Tenāha “so iminā”tiādi. Tattha imināti iminā kāraṇena.

Pākārassa thirabhāvaṃ uddhamuddhaṃ āpetīti uddhāpaṃ, pākāramūlaṃ. Ādi-saddena pākāradvārabandhapariḥhādīnaṃ saṅgaho veditabbo. Paccante bhavaṃ paccantimaṃ. Paṇḍitadovārikaṭṭhāniyaṃ katvā thero attānaṃ dassetīti dassento “ekadvāranti kasmā āhā”ti codanaṃ samuṭṭhāpesi.

Yassā paññāya vasena puriso paṇḍitoti vuccati, taṃ paṇḍiccanti āha - “paṇḍiccena samannāgato”ti. Taṃtaṃitikkattabbatāsu chekabhāvo byattabhāvo veyyattiyaṃ. Medhati aññāṇaṃ hiṃsati vidhamatīti medhā, sā etassa atthīti medhāvī. Thāne thāne uppatti etissā atthīti thānuppattikā, thānaso uppajjanapaññā. Anupariyāyanti etenāti anupariyāyo, so eva pathoti anupariyāyapatho, parito pākārassa anuyāyanamaggo. Pākārabhāgā sambandhitabbā etthāti pākārasandhi, pākārassa phullitapadeso. So pana heṭṭhimantena dvinnampi iṭṭhakānaṃ vigamena evaṃ vuccatīti āha - “dvinnam iṭṭhakānaṃ apagataṭṭhāna”nti. Chinnaṭṭhānanti chinnabhinnapadesaṃ, chinnaṭṭhānaṃ vā. Tañhi “vivara”nti vuccati. Kīliṭṭhanti malīnaṃ. Upatāpentīti kilesapariḥhāna santāpenti. Vibādhentīti pīḷenti. Uppannāya paññāya nīvaraṇehi na kiñci kātuṃ sakkāti āha “anuppannāya paññāya uppajjituṃ na dentī”ti. Tasmāti paccayūpaghātena uppajjituṃ appadānato. Catūsu satipaṭṭhānesu suṭṭhu thapitacittāti catubbidhāyapi satipaṭṭhānabhāvanāya sammadeva thapitacittā appitacittā. Yathāsabhāvena bhāvetvāti yāthāvato sammadeva yathā paṭipakkhā samucchijjanti, evaṃ bhāvetvā.

Purimanaye satipaṭṭhānāni bojjhaṅgā ca missakā adhippetāti tato aññathā vattuṃ “apicetthā”tiādi vuttaṃ. Missakāti samathavipassanāmaggavasena missakā. “Catūsu satipaṭṭhānesu suppatitṭhitacittāti paṭhamam vuttattā satipaṭṭhānesu vipassanaṃ gahetvā satta bojjhaṅge yathābhūtaṃ bhāvetvāti vuttattā maggapariyāpannānaṃyeva ca nesaṃ nipariyāyabojjhaṅgabhāvato tesu ca adhigatameva hotīti bojjhaṅge maggo ca sabbaññutaññāṇaṇcāti gahite sundaro pañho bhaveyyā”ti mahāsivatthero āha. Na panevaṃ gahitaṃ porāṇehīti adhippāyo. Itīti vuttappakāraparāmasanaṃ. Theroti sārīputtatthero.

Tatthāti tesu paccantanagarādīsu. Nagaraṃ viya nibbānaṃ tadatthikehi upagantabbato upagatānaṃca parissayarahitasukhādhigamaṭṭhānato. Pākāro viya sīlaṃ tadupagatānaṃ parito ārakkhabhāvato. Anupariyāyapatho viya hirī sīlapākārassa adhiṭṭhānabhāvato. Vuttañhetam - “pariyāyapathoti kho bhikkhu hiriyā etaṃ adhivacana”nti. Dvāraṃ viya ariyamaggo nibbānanagarappavesane añjasabhāvato. Paṇḍitadovāriko viya dhammasenāpati nibbānanagaraṃ pavitṭhapavisanakānaṃ sattānaṃ sallakkhaṇato. Dinnoti dāpito, sodhitoti attho. Sesam suviññeyyameva.

3. Cundasuttavaṇṇanā

379. Pubbe sāvattthito veļuvagāmassa gatattā vuttaṃ “āgatamaggeneva paṭinivattanto”ti. Sattannanti upaseno, revato, khadiravaniyo, cundo, samaṇuddeso ahanti catunnaṃ, cālā, upacālā, sīsūpacālāti, tissannanti imesaṃ sattannaṃ arahantānaṃ. Natthi nu khoti etthāpi “olokento”ti ānetvā sambandho sīhāvalokanañāyena. Bhavissanti me vattāro harituṃ nāsakkhīti sambandho. Idam dāni pacchimadassananti bhūtakathanamattaṃ, na tattha sālayatādassanaṃ yathā tathāgatassa vesāliyā nikkhamitvā nāgāpalokitaṃ.

Tassa tassa visesassa adhiṭṭhānavaseneva iddhibhedadassanaṃ iddhivikubbanam. Sīhassa vijambhanādivasena kīlītvā nādasadisī ayaṃ dhammakathāti vuttaṃ “sīhavikīlito dhammapariyāyo”ti. Gamanakālo mayhantīti ettha iti-saddo parisamāpane. Tena therena yathārambhassa vacanapabandhassa samāpitabhāvaṃ joteti. Esa nayo sesesupi edisesu sabbatṭhānesu. Yugandharādayo paribhaṇḍapabbatāti veditabbā. Ekappahārenevāti ekappahārena iva. Svāyaṃ iva-saddo na sakkomīti ettha ānetvā sambandhitabbo.

Paṭipādessāmīti ṭhitakāyaṃ paṭipādessāmi. Patthanākāle anomadassissa bhagavato vacanasutānusārena ñāṇena diṭṭhamattataṃ sandhāya “taṃ paṭhamadassana”nti vuttaṃ. Dhāretuṃ asakkontī guṇasāraṃ. Esa maggoti eso jātānaṃ sattānaṃ maraṇaniṭṭhito pantho. Punapi evaṃbhāvino nāma saṅkhārāti saṅkhārā nāma evaṃbhāvino, maraṇapariyosānāti attho. Ettakanti ettakaṃ kālaṃ. Saṅkaḍḍhitvā saṃharitvā. Mukhaṃ pidhāyāti mukhaṃ chādetvā. Agghikasatānīti makuḷaṅkuracetiyasatāni.

Purimadivaseti atītadivase. Yasmā dhammasenāpatino arahattappattadivaseyeva satthu sāvakasannipāto ahosi, tasmā “pūritasāvakasannipāto esa bhikkhū”ti vuttaṃ. Pañca jātisatānīti bhummatthe, accantasamyoge vā upayogavacanaṃ.

Kaḷopihatthoti vilīvamayabhājanahattho. “Cammamayabhājanahattho”ti ca vadanti. Purantareti nagaramajjhe. Vaneti araṇṇe.

Osakkanākāravirahitoti dhammadesanāya saṅkocahetuvirahito. Visāradoti sāravadirahito. Dhammojanti dhammarasaṃ, ojavantaṃ desanāddhammanti attho. Dhammabhoganti dhammaparibhogaṃ, parehi saddhiṃ saṃvibhajanavasena pavattaṃ dhammasambhoganti desanāddhammameva vadati. Tena vuttaṃ “ubhayenapi dhammaparibhoga kathito”ti.

Piyāyitabbato piyehi. Manassa vaḍḍhanato manāpehi. Jātiyāti khattiyādi jātiyā. Nānābhāvo asahabhāvo visumbhāvo. Aññathābhāvo aññathattaṃ. Sarīranti rūpadhammakāyasaṅkhātāṃ sarīraṃ. Rūpakāye hi bhijjante bhijjanteva. So bhijjeyyāti so mahantataro khandho bhijjeyya.

Dakkhiṇadisam gatoti dakkhiṇadisāmukhe pavatto. Mahākhandho viyāti mahanto sāravanto sākhākhandho viya. Sākhakhandhā hi disābhimukhapavattākārā, mūlakhandho pana uddhamuggato. Soḷasannaṃ pañhānanti soḷasannaṃ aparāpariyapavattaniyānaṃ atthānaṃ. Ñātuṃ icchito hi attho pañho.

4-5. Ukkacelasuttādivaṇṇanā

380-381. Amāvasuposatheti amāvasiuposathe, kālapakkhauposatheti attho. Purimanayenevāti anantarasutte vuttanayeneva.

6. Uttiyasuttavaṇṇanā

382. Maccudheyyassāti maccuno pavattiṭṭhānassa.

8. Brahmasuttavaṇṇanā

384. Tasmiṃ kāleti paṭhamābhisambodhiyaṃ. Bhikkhuyeva natthi dhammacakkassa appavattitattā, bhikkhuyeva bhikkhulakkhaṇayogato. Ekako maggo, na dvedhāpathabhūtoti ekamaggo, taṃ ekamaggaṃ. Jātiyā khayō vaṭṭadukkhaṃ antabhūtoti jātikkhayanto, nibbānaṃ, taṃ diṭṭhattā jātikkhayantadassīti evamettha attho daṭṭhabbo.

9. Sedakasuttavaṇṇanā

385. Ayaṃ tassa laddhīti ayaṃ idāni vuccamānā tassa ācariyassa laddhi. Tato anāmentoti yena vaṃso namati, tena kāyaṃ anāmento. Tathā namanto hi patitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ hoti. Tanti kāyaṃ, taṃ vaṃsaṃ vā. Ākaḍḍhento viyāti namitaṭṭhānato parabhāgena ākaḍḍhento viya. Ekato bhāgiyaṃ katvāti yathā vuttaṃ satiṃ sūpaṭṭhitaṃ katvā onataṃ viya katvā. Tathā karaṇaṃ pana tathā vātūpaṭṭhambhagāhāpanenāti āha - “vātūpaṭṭhambhaṃ gāhāpetvā”ti. Tañca satiyā tadatthaṃ upaṭṭhānenāti vuttaṃ “satiṃ sūpaṭṭhitaṃ katvā”ti. Niccalova nisīdanto antevāsī ācariyaṃ rakkhati, ettakaṃ ācariyassa laddhivasena vuttaṃ. “Ācariyo vaṃsaṃ suggahitaṃ gaṇhanto”tiādi sabbaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

“Attānameva rakkhati”ti idaṃ attano rakkhaṇaṃ padhānaṃ katvā vuttaṃ, na antevāsikanti avadhāraṇaphalaṃ. Attarakkhāya panettha sijjhamānāya antevāsikarakkhāpi siddhā eva hotīti. Dutiya pakkhepi ese va nayo. So tattha ñāyoti yā attano eva rakkhā, sā atthato pararakkhāpi hotīti ayamettha ñāyo yuttappayogo. Anuvaḍḍhiyāti yathā vaḍḍhitassa anuanuvaḍḍhiyā. Etena paṭiladdhasampayuttapamodanākāro dassitoti āha - “sapubbabhāgāya muditāyāti attho”ti. Āsevanāyātiādīni padāni anudaya tāpariyosānāni - “attānaṃ, bhikkhave, rakkhissāmīti satipaṭṭhānaṃ sevitaṃ”ntiādi vuttaṃ.

10. Janapadakalyāṇīsuttavaṇṇanā

386. Janapadasmim kalyāṇīti sakalajanapade bhaddā rūpasampattiyaṃ sikkhāsampattiyaṃ ca sundarā seṭṭhā. Rūpasampatti ca nāma sabbaso rūpadosābhāvena rūpaṇapāripūriyā hotīti tadubhayaṃ dassetuṃ “chārāradosarahitā pañcakalyāṇasamannāgatā”ti vuttaṃ. Taṃ duvidhampi vivaranto “sā hī”tiādimāha. Pañcakalyāṇasamannāgatāti pañcavidhasārāguṇasampadāhi samannāgatā. Nātidīghā nātirassāti pamāṇamajjhima dīghatarappamāṇā na hoti, na atirassā, lakaṇḍakarūpā na hoti. Nātikisāti ativiya kisathaddhamamaṃsalohitā dissamānā aṭṭhisārā jālāsārā na hoti. Nātitūlāti bhāriyamaṃsā mahodarā na hoti. Nātikālā nāccodātāti ativiya kāḷavaṇṇa jhāmaṅgāro viya, dadhitakkādīhi pamajjitamattamaṃsalohavaṇṇā na hoti. Manussaloke tādisiyā rūpasampattiyaṃ abhāvato atikkantā manussavaṇṇaṃ. Yathā pamāṇayuttā, evaṃ āroha pariṇāhayogato ca paresaṃ pasādāvahā nātidīghatādayo. Evaṃ manussānaṃ dibbarūpatāsampattipīti vuttaṃ “appattā dibbavaṇṇa”nti. Ettha ca nātidīghanātirassatāvacaṇena ārohasampatti vuttā ubbedhena pasādikabhāvato.

Kisathūladosaḥbhāvavacanena pariṇāhasampatti vuttā. Ubhayenapi saṇṭhānasampadā vibhāvitā, nātikālatāvacanena vaṇṇasampatti vuttā vivaṇṇatābhāvato. Piyaṅgusāmāti pariṇatapiyaṅgupphasadisasaṇṭhānibhāsā. Mukhapariyosānanti adharoṭṭhamāha. Ayaṃ yathāvuttā sarīravaṇṇasampatti. Assāti janapadakalyāṇiyā. Chavikalyāṇatā chavisampattihetukattā tassā. Esa nayo sesesupi. Nakhā eva pattasadisatāya nakhapattāni.

Samatittiko telapattoti mukhavattisamaṃ telānaṃ pūritattā samatittikamukhaṃ telabhājanaṃ. Antarena ca mahāsamajjaṃ antarena ca janapadakalyāṇinti janapadakalyāṇiyā, tassā ca naccagītaṃ pekkhituṃ sannipatitamahājanasamūhassa majjhato pariharitabbo netabbo. Nanti telaṃ. Āhareyyāti āpajjeyya. Tatridaṃ opammaṃsandanaṃ - telapattaṃ viya kāyagatāsati, tassa pariharaṇapuggalo viya vipassako, janakāyā viya puthuttārammaṇāni, asipuriso viya mano, telassa cajanāṃ viya kilesuppādanaṃ, sīsapātanaṃ viya ariyamaggañāṇasīsānuppatti. “Kāyagatā sati no bhāvitā...pe... sikkhitabba”nti vuttattā “pubbabhāgavipassanāva kathitā”ti vuttaṃ.

Nālandavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sīlaṭṭhitivaggo

1-2. Sīlasuttādivaṇṇanā

387-388. Sīlānīti bahuvacanaṃ anekavidhattā sīlassa. Tañhi sīlanatṭhena ekavidhampi cāritṭādivasena anekavidhaṃ. Tenāha - “catupārisuddhisīlānī”ti. Pañhamaggoti ñātuṃ icchitassa atthassa vīmaṃsanaṃ. Tenāha - “pañhagavesana”nti.

3-5. Parihānasuttādivaṇṇanā

389-391. Puggalavasena parihānaṃ hoti na dhammavasena. Yo na bhāveti, tasseva parihāyati. Tenāha “yo hī”tiādi.

6. Padesasuttavaṇṇanā

392. Padesato bhāvitattāti ekadesato bhāvitattā bhāvanāpāripūriyā ananuppattattā. Tenāha - “cattāro hi magge”tiādi.

7. Samattasuttavaṇṇanā

393. Samattā bhāvitattāti pariyattā bhāvitattā.

8-10. Lokasuttādivaṇṇanā

394-396. Mahāvisayattā mahatiyo abhiññā etassāti mahābhiñño, tassa bhāvoti sabbaṃ vattabbaṃ. “Satatavihārasena vutta”nti vatvā tamatthaṃ pākaṭaṃ kātuṃ “thero kirā”tiādi vuttaṃ. Tassāti therassa. Āvajjanassa gatinti ekāvajjanasseva gamanavīthiṃ. Anubandhati cakkavāḷānaṃ sahasaṃ ekāvajjaneneva sahasalokadhātuyā icchitamatthaṃ jānitum samatthoti dasseti.

Sīlaṭṭhitivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Ananussutavaggavaṇṇanā

397-407. Yā vedanā sammāsītīvāti yā tebhūmakavedanā sammāsītīvā. Tāvassāti tā tebhūmakavedanā eva assa bhikkhuno. Sadisavasena cetam vuttam, aniccādisammasanavasena viditā pubbabhāge sammasanakāle upaṭṭhahanti. Pariggahitesūti parijānanavasena paricchijja gahitesu. “Vedanā taṇhāpapañcassa, vitakko mānapapañcassa, saññā diṭṭhipapañcassa mūlavasena sammasanam vuttā”ti vadanti. “Vedanāvitakkasaññā taṇhāmānadiṭṭhipapañcānam mūladassanavasenā”ti apare.

Ananussutavaggavaṇṇanā nīṭṭhitā.

5. Amatavaggo

2. Samudayasuttavaṇṇanā

408. Sārammaṇasatipaṭṭhānāti ārammaṇalakkhita satipaṭṭhānā kathitā, na satilakkhaṇā.

4. Satisuttavaṇṇanā

410. Suddhikaṃ katvā visuṃ visuṃ katvā. Tathā ca vuttam pāliyaṃ “kāye vā bhikkhū”ti.

6. Pātimokkhasaṃvarasuttavaṇṇanā

412. Jeṭṭhakasīlanti padhānakasīlam. Sīlaggaḥaṇaṇhi pāliyaṃ pātimokkhasaṃvaravaseneva āgataṃ. Tenāha “tipiṭakacūlanāgatthero panā”tiādi. Tattha pātimokkhasaṃvarova sīlanti avadhāraṇam itaresaṃ tiṇṇam ekadesena pātimokkhanatogadhabhāvaṃ dīpeti. Tathā hi anolokiyolokane ājīvaḥetu ca chasikkhāpadavītikkamane gilānapaccayassa appaccavekkhitaparibhoge ca āpatti vihitāti. Tiṇīti indriyaṃsaṃvarādīni. Sīlanti vuttaṭṭhānaṃ nāma natthīti sīlapariyāyena tesam katthaci sutte gahitaṭṭhānaṃ nāma natthīti nippariyāyasīlataṃ tesam paṭikkhipati. Chadvārarakkhaṇamattamevāti tassa sallahukatamāha cittādhīṭṭhānamattena paṭipākatikabhāvappattito. Itaradvayepi eseḥa nayo. Paccayupattimattakanti phalena hetuṃ dasseti. Uppādanahetukā hi paccayānaṃ uppatti. Idamatthanti idaṃ payojaṇam imassa paccayassa paribhuñjaneti adhippāyo. Nippariyāyenāti iminā indriyaṃsaṃvarādīni tīṇi padhānasīlassa paripālanaparisoḍhanavasena pavattiyā pariyāyasīlāni nāmāti dasseti. Idāni pātimokkhasīlasseva padhānabhāvaṃ byatirekato anvayato ca upamāya vibhāvetuṃ “yassā”tiādimāha. Tattha soti pātimokkhasaṃvaro. Sesāni indriyaṃsaṃvarādīni. Pātimokkhasaddassa attho pana visuddhimaggasaṃvaṇṇanādīsu vitthārito, tasmā tattha vuttanayeneva veditabbo.

Ācārena ca gocarena ca sampannoti kāyikacetasaavītikkamasāṅkhātena ācārena ca navesiyādigocarātādīsāṅkhātena gocarena ca sampanno, sampannaācāragocaroti attho. Appamattakesūti atiparittakesu anāpattigamanīyesu.

“Dukkaṭadubbhāsitaṃmattasū”ti apare. Vajjesūti akaraṇīyesu gārayhesu. Te pana ekantato akusalā hontīti āha - “akusaladhammesū”ti. Bhayadassāvīti bhayato dassanasīlo, paramāṇumattampi vajjaṃ sineruppaṃmāṇam viya katvā dassanasīlo. Sammā ādiyitvāti sammadeva sakkaccaṃ sabbaso ca ādiyitvā. Sikkhāpadesūti niddhāraṇe bhumanti samudāyato avayavaniddhāraṇam dassento “sikkhāpadesu taṃ taṃ sikkhāpada”ntiādimāha. Sikkhāpadaṃ samādātabbaṃ sikkhitabbañcāti adhippāyo. Sikkhāti adhisīlasikkhā. Pubbe pada-saddo adhiṭṭhānaṭṭho, idha

bhāgatthoti daṭṭhabbanti āha - “sikkhākoṭṭhāsesū”ti.

Mūlapaññattianupaññattiādhedaṃ yaṃkiñci sikkhitabbaṃ pūretabbaṃ sīlaṃ, taṃ pana dvārasena duvidhamevāti āha - “kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā”ti. Imasmiṃ atthavikappe sikkhāpadesūti ādhāre bhummaṃ sikkhābhāgesu kassaci visuṃ aggahaṇato. Tenāha - “taṃ taṃ sabba”nti. “Tato tvaṃ bhikkhu sīlaṃ nissāyā”ti vacanato anabhijjhā abyāpādasammādiṭṭhiyopi sīlanti vuttā, tasmā imasmiṃ sutte “pātimokkhasaṃvarasīlameva kathita”nti vuttaṃ.

7. Duccaritasuttavaṇṇanā

413. Etthāpi manosucaritaṃ sīlaṃ nāmāti dassetīti katvā vuttaṃ “pacchimāpi tayo”ti. Anabhijjhāabyāpādasammādiṭṭhidhammā sīlaṃ hotīti veditabbā kāyavacīsucaritehi saddhiṃ manosucaritampi vatvā “tato tvaṃ bhikkhu sīlaṃ nissāya sīle patiṭṭhāyā”ti vuttattā. Sesam vuttanayameva. Chaṭṭhasattamesūti chaṭṭhasattamavaggesu apubbaṃ natthi. Tena vuttaṃ “heṭṭhā vuttanayeneva attho veditabbo”ti. Vaggapeyyālato pana imasmiṃ satipaṭṭhānasamṃyutte katipayavaggā saṅgahaṃ ārūḷhā, tathāpi tesam atthavisesābhāvato ekaccesu potthakesu mukhamattaṃ dassetvā saṃkhittā, ekaccesu atisaṃkhittāva, te saṅkhepavasena dve katvā “chaṭṭhasattamesū”ti vuttaṃ.

Amatavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Satipaṭṭhānasamṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 3. The Collection of the Connected Discourses - Subcommentaries. 5. Subcommentary on the Great Book. 3. Connected Discourses on the Establishments of Mindfulness Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org